

Stanislav Južnič

Soška fronta v zapisih Jožeta Selana iz Novih sel

Rod Jožeta Selana

Rod kostelskih Selanov izvira iz širše okolice Ljubljane. Iz Javorja št. 22 v župniji Dobrinje se je Jožetov praded Lovrenc, krščen 2. 8. 1805, v prvi polovici 19. stoletja preselil v Slivnico. Tam je družina v različnih hišah¹ preživela komaj eno generacijo in prišla končno na boben. Lovrencovi vnuki so se odpravili s trebuchom za kruhom.

Vendar se niso odpravili posamič, temveč so življenja preživeli drug ob drugim, gotovo zaradi močnih domačih vezi in spomina na nesrečo v Slivnici, ki so jo le omenjali svojim potomcem. Štirje bratje so se najprej preživljali s priložnostnimi deli na Dunaju. Tam so konec 19. stoletja spoznali Kostelke, ki so na Dunaju pomagale svojim sorodnikom pri "obziranju". Poročili so se v različne koseske vasi in si tam ustvarili domačije.

Dunaj je bil prava "Meka" številnim Kostelcem, ki jih pičila rodna gruda ni mogla preživljati, še posebej ne pozimi.² V pozni jeseni po opravljenih domačih delih, so se odpravili najprej na peko kostanja.³ Ko je sezona kostanja minila, je bila pred njimi še dolga zima, ki so jo preživljali z majhno trgovino in s prepovedano loterijo. Igra, ki so jo posrečeno imenovali "fiks-niks", je bila svojevrstna tombola, v kateri je stranka v gostišču iz vreče vlekla številke, ki so zadevale skromne, a vendarle zaželene dobitke, ki jih je Kostelec vsem na obeh nosil s seboj. Seveda se je v gostišču rad vnaprej zmenil z znanci, ki so z dobičkom igrali prvi in tako zagreli za igro druge, manj srečne obiskovalce ...

Med najuspešnejšimi kostelskimi kostanjarji je bil Martin Selan (1872 - 1969), Jožetov stric, ki si je z denarjem prislužnim na Dunaju kupil 3/19 grunta pri Fari v Kostelu. Donosna trgovina mu je omogočila tudi stanovanje na Dunaju, kamor se je vračal tudi na stara leta, še po 1. svetovni vojni. Mnogi drugi Kostelci niso imeli toliko trgovske žilice in so zato morali med bivanjem na Dunaju živeti pri bogatejših sorodnikih.

Premožni M. Selan je bil kljub pičli izobrazbi

razgledan človek. Oba svoja otroka je šolal na Dunaju, kar je bilo v tistih časih izredno. V domači vasi je opisoval dunajske dogodke, jih dobro ponazarjal s političnimi nasprotji med "sociji" in "nacijami" in preroško napovedoval poznejši "Anschluss". K sebi na Dunaj je kot pomočnika vzel tudi mladega nečaka Jožeta Selana s petosminske kmetije v Novih selih.

Mnogi Kostelci so se nekaj nemščine naučili že doma, saj so bili v stalnih gospodarskih stikih s sosedi Kočevarji. Jože Selan je pri stricu na Dunaju svojo nemščino še izpopolnil. Podobno kot bratranec, Martin Selan ml. (1902 - 1979), poznejši tajnik kočevske občine, je bil tudi Jože Selan zelo vesten pri zapisovanju vsakovrstnih dogodkov, ki so ga spremljali skozi življenje. Tako so se nam pri sinu Jožetu Selanu ml. iz Novih sel ohranili njegovi zapiski doživetij v 1. svetovni vojni.

Oblika Selanovih Zapiskov o soški fronti

Zapiske o prvi svetovni vojni je Jože Selan pisal v zvezek velikosti 77 mm x 126 mm vezan v rjavo usnje s stranskim dodatkom za postavitev pisala. Slovenske zapiske s posameznimi kostelskimi narečnimi izrazi in nekaterimi slovničnimi napakami je začel na obeh straneh zvezka. Na štetih straneh je zapisal zgodbo naslovljeno "Zločin na Smogarju", kjer je Jože Selan ob božiču leta 1915 preživel zasutje barake s snegom. Na Dunaju je 17. 5. 1913 zapisal tudi šaljive vprašalnice, raznovrstne pesmi, ki jih je slišal peti, naslove deklet in prijateljev v avstrijski vojski, prekinjene s posameznimi opombami o preživljanju dopusta, in praznikov, ki kažejo, kako ga je vojna vihra zanašala: "božič 1915 na Smogarju, velika noč 1916 na Tirolskem, božič 1916 na Štajerskem, velika noč 1917 na Novi Sušici pri Sv. Petru Kranjskem, binkošti 1916 pri Gorici, v Jakolini v Vipavski dolini, božič 1917 v Italiji pri Piavi, božič 1918 doma, velika noč 1919 v Ljubljani in novo leto 1919 doma".⁴

Na naslednjih straneh je popisal osemindvajset bolnikov sprejetih v bolnišnico od 26. 2. 1917 z vrstno številko, priimki in imeni, datumom spre-

¹ Na številkah 11, 6 in 20.

² Podobno je bilo tudi z drugimi prebivalci ob Kolpi, ki pa so si izbirali druge kraje sveta, Poljanci ob Kolpi denimo Švico.

³ Polona Šega, Slovenski kostanjarji na Dunaju, Prebivalci nekdanjega velikolaškega okraja kot kostanjarji v cesarskem mestu, Novo mesto, 1997.

⁴ Jože Selan, dnevniški zapiski s Soške fronte, ki jih je avtorju prijazno posodil njegov sin Jože Selan iz Novih sel. Zapiske ponatiskujemo v zapisani narečni besedi. Popravljen sem le nekaj očitnih napak in ponekod postavil manjkajoče vejice.

7.	nič posebnega.
8.	je bilo spet lepo vreme nas je povrh se ukoncu nalo popukav nič posebnega
10.	Wahajvi tabar kagar karake
10.	je bila terunja sam Dobil 5. kron 20. v. smo mogli bit uri mari berait ol. 2. uri
11.	pa vrnimo ali stran.
11.	je bilo spet veli dan mare berait se trstajo talijanske ofenzive popolane roto ali nad
12.	grodje lveier v kinematograf
12.	je bila ciant gylunga je bil v fellet Daspremo kod Drucaj dan itelunge popoldal
13.	amo dal enega naradaja 20p

Odlomek iz dnevnika

jema in oznako bolezni, ki jim sledi še prav toliko neoštevilčenih bolnikov na naslednjih dveh straneh in dve strani navodil za zdravljenje ran, v katerih prevladuje razkuževanje z jodom. Sledijo dnevniški zapiski od 3. 2. 1917 do 26. 12. 1917, ki so najbolj urejen in tudi najzanimivejši del besedila.

Selanov dnevnik soške fronte leta 1917

Mnogo kostelskih fantov se je udeležilo bojev na Soči. Veliko med njimi je bilo takšnih, ki so tam pustili tudi svoja mlada življenja, tako Anton Šneperger (1882 - 1916) iz trga Kostel, bližnji sosed Jožeta Selana, ki je padel pri Renčah. Skupaj z Selanom sta služila tudi Kostelca feldvebel Glad in Hodnik.⁵

Jože Selan je imel prvič dopust od 8. 10. 1916 do 20. 10. 1916, drugič pa od 14. 11. 1916 do 5. 12. 1916. Februarja 1917 je v svojih zapiskih označil le datume, od 3. 3. 1917 dalje pa je v Novem mestu začel z opisom vremena in pozneje z opisom svojih predpostavljanih, novega poročnika iz Spitala in novega zdravnika, ki "je bolj zleht za maroderje". Selan je vsakih 10 dni, navadno 1, 11, in 21 v mesecu, dobival "lezungo", navadno po 5 kron in do 20 krajcarjev. Občasno so dobivali tudi cigarete, tako vsak po 33 kosov 8. 5. 1917. Letno obleko (manduro) je dobil 3. 7. 1917 in 18. 9. 1917, 6. 7. 1917 pa perilo in krpe za okoli nog (fus

sekelne). Denarne težave si je kot pristen Kostelec lajšal tudi s trgovino, tako da je 10. 7. 1917 prodal svojo sabljo za 7 kron.

13. 4. 1917 je Selan odšel na novomeško postajo čakati mater, ki je ni bilo. Zato pa je "dobil lepe romane za čitat." Branje je bilo sploh Selanov priljubljen konjiček, tako da je 17. 7. 1917 "šel zjutraj čez Vipavo v razbitem čolnu v eno vas in tam smo dobili knjig za čitat."

Opisoval je tudi zabavne prigode, tako "lepo društvo v gostilni pri Košaku do 12. ure" 23. 3. 1917 ali pa: "smo imeli alarm, potem smo ga pa spet prav pili do 2 popoldne" naslednjega dne. Od 5. 4. 1917 se je nahajal v Novi Sušici pri Šentpetru na Krasu, kjer je bila "slaba menaža fleiš konzerve".⁶ Občasno je hodil tudi v mesto, tako 6. 5. 1917 v Postojno, kjer je kupil termometer za 4 kron 60 krajcarjev. Ta nakup je bil gotovo povezan z zanimanjem za vremenske razmere, ki jih je sproti zapisoval v dnevnik. Želel si je tudi ure, zato je v pismu 9. 7. 1917 prosil brata, naj mu jo kupi v Ljubljani.

22. 4. 1917 je bil premeščen k Jakolini, kjer "se sliši veliko grmenje topov" 10 ofenzive. "Gorica je bila vsa v dimu".⁷ Kljub težkim časom pa so našli čas tudi za posladek: "Smo jedli prvič črešnje, so bile že zrele". Črešnje 25. 5. 1917 so bile gotovo prijetno presenečenje, saj so ob Kolpi zorele komaj čez mesec dni, v višje ležečih domačih Novih selih

⁵ 12. 12. 1917 in 27. 12. 1917 je šel Glad na dopust, Hodnik pa je bil 12. 12. 1917 ranjen v nogo.

⁶ 9. 4. 1917.
⁷ 24. 5. 1917.

pa še pozneje. 18. 7. 1917 pa se je že sladil tudi s hruškami v vasi Bilje na Krasu, dan pozneje pa še z grozdom, ki bi ga bil doma deležen šele poltretji mesec pozneje. Pri nabiranju sadja pa je prihajalo tudi do tragedij, ko je prav v Biljah ob nabiranju hrušk avstrijski vojak prišel ob oko 26. 7. 1917.

2. 6. 1917 je Jože Selan odšel v Branik, kjer prav tako ni manjkalo češenj in tudi kovanja v reki. Vendar pa je v nedeljo 3. 6. 1917 "ponoči prišel italjanski europlan (sic!), je metal bombe v našo vas". Tu se je prvič srečal tudi z italjanskimi vojninimi ujetniki, ko so "gnali za kakšno kompanijo Italjanov in oficirjev".⁸ 11. 6. 1917 je bil razoporejen pri "Tehnisches Inst. Komp. v Braniku pri Gorici", kjer se je počutil "drugače dobro, samo zleht komandant".

Od 13. 6. 1917 je bil nekaj dni v Cvertošu, kjer je že razsajal tifus. 25. 6. jih "je poklical dohtar in smo dobili jodi dago (sic!). Mora vsak mož izpit 3 kaplje, ker je tifus pri 6. kompaniji". Ležišča obolelih za tifusom je bilo treba "vse pošpricat, kjer je ležal".⁹

Po vrnitvi v Branik so se morali v nedeljo 17. 6. pred italjanskim obstreljevanjem skriti v kaverne. Poročal je tudi o obveščevalcih, ki so jih "oblezavali". Avstrici so jim seveda vračali z enako mero, tako da je 21. 6. "prišel befel, da morajo enga Talijana ujet da bi zvedeli kako je tam, in nišo nič napravili".

Težki dopoldnevi, ko so jih močno obstreljevali z minami, so se popoldne nadaljevali s sproščenim kopianjem cele kompanije v Vipavi.¹⁰ Življenje so jim lajšali obiski visokih političnih osebnosti, tako "predsednika kranjske dežele", katerega obisk je bil napovedan 4. 7. 1917 in je imel naslednji dan "na placi govor in glih tisti cajt je dež zalil".

Na fronti je bilo tudi nekaj priboljškov. Tako so 2. 8. 1917 "zjurtraj dobili kafe". V nedeljo 5. 8. 1917 je kompanija Jožeta Selana "dobila 1. preiz", kar je gotovo prineslo nove prednosti v negotovih dnevih, ko je "več taljanskih evroplanov nad nami popoldne streljalo na Dornberg".¹¹ 8. 8. 1917 je Selan dobilo križec.¹² Kljub temu, da so se "troštali italjanske ofenzive" pa so vendarle "popoldne šli nad grozdje, zvečer v kinematograf".¹³

V prvih dneh septembra je bil Selan nameščen na Fučki gori in so nato "marširali proti hribu st. Gabriel (nad Solkanom) kjer nas je jaku obstreljevalo in (smo) morali v eno hosto... V tej hosti

smo ležali celi dan v jaku veliki nevarnosti". Prestajal je grozne čase, saj je "bil velik smrad od mrtvih". Bil je "čist hin od samih pretresov in granat, sem se celi dan tresel... pri menaži je (Italjan) metal gas granate".¹⁴ Zastrupljanje s plini je bilo gotovo ena poglobitnih grozot na frontah 1. svetovne vojne.

Strahovitim pritiskom je sledila sprostitev v barakah, ki so jih naseljevali od 16. 9. 1917 dalje. 26. 9. 1917 "smo se ga fejest napili, smo jedli kostanj". Kostanj so si privoščili tudi zvečer 3. 10. 1917. Pri peki kostanja je gotovo pomagal tudi Selan, ki se je obrti dobro naučil pri svojem stricu na Dunaju. 30. 9. 1917 si je privoščil tudi priljubljeni konjiček Kostelcev, saj je "bil v ribah", torej je šel v ribolov. O uspehih ni poročal. 6. 10. 1917 "smo karte špiljali in sem zgubil, nič posebnega".

22. 10. 1917 "je prinesel befel, da moramo vsi ven iz barake, ker se drugi dan začne naša ofenziva".¹⁵ Zjutraj ob šestih je začela naša artiljerija razbijati, je zapisal naslednji dan. "Italjan se je umaknil... smo čakali mostu, ki ga je Italjan porušil čez Sočo".¹⁶

Civilisti, ki so bili pred vojno pod Avstro-Ogrsko, so jih lepo sprejeli. 30. 10. 1917 so prestopili nekdanjo italjansko mejo, kjer so jih "italjanski civili grdo gledali, se nas bali". Strah ni bil povsem neupravičen, kajti "smo prišli v eno vas, ki se je ne morem več spomniti. Smo pobrali prasce in konje, smo dobro živeli... smo dobili dost vina, dobro nam gre... smo prišli v en grad in smo dobili dosti kokiši, smo pekli celo noč in pili".¹⁷

8. 11. 1917 in naslednji dan so prispeli do reke Piave: "smo imeli za marširat 16 km so vode Piave, pa smo šli nazaj, ker se je Italjan ustavil pri vodi ... smo šli spet en par km naprej, smo prišli v eno mesto, smo dobili dosti stvari not." 13. 11. 1917 "se je Italjan ustavil onkraj vode Piave". Seveda je bil boj še dolg in po svoje nesmiseln tudi za Selana, ki poroča: "smo marširali nazaj 3 ure, smo prišli ravno na tisto mesto, kjer smo bili prej".¹⁸

Po osvojitvi italjanskega ozemlja se je seveda spremenil tudi vojaški jedilnik, saj so 22. 11. 1917 in dva dni pozneje že "koruzo mleli in palento kuhali".

Bojev pa še ni bilo konec, saj so 27. 11. 1917 "govorili, da začnejo naši ofenzivo". Od 4. 12. 1917 je bil Selan v kraju Mota di Liverenza, 17. 12. 1917 pa zopet na Piavi. Naslednji dan "smo dobili dosti vina, smo bili skoraj vsaki dan pijani". Radi so se posladkali tudi s kuhanim vinom.

14 3. 9. 1917 - 7. 9. 1917.

15 12. ofenziva.

16 26 in 27. 10. 1917.

17 1. 11. - 3. 11. 1917.

18 16. 11. 1917.

8 4. 6. 1917.

9 29. 7. 1917.

10 29. 6. 1917.

11 7. 8. 1917.

12 "Karl Truppen Kreis". Z medaljo 2. razreda je bil odlikovan 24. 9. 1917. 6. 10. 1917 je dobil ukaz za srebrno medaljo 2. razreda, ki jo je sprejel naslednji dan skupaj s 15 kronami. 1. 12. 1917 je ponovno dobil medaljo in 7 kron 50 krajcarjev.

13 12. 8. 1917. Kino je obiskal tudi 2. 10. 1917, vendar žal ni poročal o vsebini filmov.

28. 12. 1917 so se v snegu odpravili v st. Nicolo ob Piavi, dva dni pozneje pa so "marširali na Pirano, smo prišli ob 9. uri dopoldne". S Silvestrom 31. 12. 1917 se Selanovi zapiski končujejo.

Soška fronta se v zapiskih preprostega Jožeta Selana pokaže v človeški luči, polna grozot, prepleteneh z občasnimi veselnicami in dobrotami.¹⁹

Najznamenitejši oficir v avstro-ogrski armadi na soški fronti je bil Albin Mlakar, katerega življenjska pot je prav tako povezana s Kostelom. Skoraj zanesljivo je bil edini oficir slovenskega rodu z obema najvišjima odlikovanjima, ki so ju lahko dobili nižji oficirji v prvi svetovni vojni. Rodil se je 25. februarja 1880 na Planini pri Rakeku. 18. 10. 1944 je bil poslan k obnavljanju ceste Petrina - Stari trg ob Kolpi. Iz tega časa je ohranjeno poročilo o nosilnosti železno-betonskega mostu pri Petrinu. Na njem je podpis major ing. Albin Mlakar. Aprila 1945 so po Mlakarjevih načrtih postavili most čez Kolpo med Brodom in Petriino.²⁰

ZUSAMMENFASSUNG

Die Isonzo-Front im Tagebuch von Jože Selan aus Nova sela

Der Erste Weltkrieg versetzte manch einen Menschen aus seinem ruhigen Dorf in die Kriegswirren. Einige schrieben ihre Kriegserlebnisse in Tagebüchern nieder. Zu diesen gehört auch Jože Selan, der in kurzen Tagesnotizen nur über seine Erlebnisse, über gute oder schlechte Kost und über gutes oder schlechtes Quartier berichtet.

¹⁹ Odlomke podobnih zapiskov je objavil tudi Robert Brus, Soška fronta, Gea 2 (avgust, september 1992) številka 8 - 9, str. 26 - 31.

²⁰ Janez J. Švajncer, Albin Mlakar - pozabljeni vojak, Kronika 38 (1990) str. 50 - 56.